

AZ ORSZÁGOS FORDÍTÁSNYILVÁNTARTÁS HELYZETÉRŐL ÉS FEJLESZTÉSI IRÁNYAIRÓL

BARABÁS TIBORNÉ

A Könyvtári Figyelő 1982. évi 6. száma teljes terjedelmében a nemzeti könyvtár központi szolgáltatásaival foglalkozott. A szám vendégszerkesztője, Zircz Péter az előszóban megindokolta, hogy miért korlátoztuk mondanivalónkat csak a nemzeti könyvtár szolgáltatásaira. A központi szolgáltatások sorát most egy fontos országos szolgáltatás bemutatásával folytatjuk. (A szerk.)

Népgazdasági érdek annak felismerése, hogy a fejlődés többek között attól is függ, hogy milyen gyorsan realizálódnak a tudományos eredmények a gazdasági életben. Az állam elsősorban az információs intézményekre és könyvtárakra bízta a nyelveket nem tudó kutató, fejlesztő és minden más szakember számára a külföldi szakirodalom lefordítását.

A fordítás pénz- és időmegtakarítást jelent. A külföldi szakkönyvek vásárlására, folyóiratok előfizetésére fordított pénz csak akkor térül meg, ha ezt az irodalmat feltárjuk, hozzáférhetővé tesszük, ha kell, fordítás árán is.

A szakfordítások közhasználatba vétele

A kiadói keretekben készült fordításokat könyvként, folyóiratcikk formájában vagy valamilyen más módon publikálják, így azok mindenki számára hozzáférhetőek. Nem ugyanez a helyzet a kiadáson kívül készült fordításokkal. Ezek a fordítások egyedi megrendelésre egy vagy néhány gépelt példányban készülnek, de közérdekből kívánatos, hogy nyilvánosságot kapjanak. Ezt valósítja meg a *fordításnyilvántartás* országos rendszere.

Az *Országos Fordításnyilvántartás* intézménye 35 éve működik. Nem egészen három hónappal az Országos Dokumentációs Központ létesítése és a szakmai központok szervezése tárgyában kiadott 4118/1949. (VI. 29.) Korm. számú rendelet megjelenése után, 1949. szeptember 22-én a Népgazdasági Tanács 219/11/1949. N.T. határozata már elrendelte, hogy a tervbe vett szakfordításokat a közületek és intézmények kötelesek bejelenteni az Országos Dokumentációs Központnak.

A szakmai fordítások kötelező bejelentéséről szóló jelenleg is érvényes 69/1951. (III. 14.) M. számú rendelet részletekbemenően szabályozta a folyamatot. Ezt a rendeletet a művelődésügyi miniszter 1958-ban a 144/1958. (M.K.10.) MM. számú, a szakmai fordító munka gazdaságos megszervezéséről szóló utasításával az időközben felmerült módosító kívánalmakra tekintettel értelmező magyarázattal és részben új tartalommal látta el.

Ennek az utóbbi két rendelkezésnek az alapján történik ma is az Országos Fordításnyilvántartás, amely az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár szervezeti egységeként működik az alábbiak szerint.

A fordításnyilvántartás jelenlegi helyzete

A vonatkozó rendelet és miniszteri utasítás szerint bejelentési kötelezettség alá esnek a közcélú szakfordítások.

Közcélú az a fordítás, amelyet állami szerv, állami vállalat, intézmény vagy társadalmi szervezet a saját költségére készített, tekintet nélkül arra, hogy a fordítást állományába tartozó dolgozójával vagy eseti megbízás alapján mással készítetteti el.

Szakfordításnak minősül bármely tudomány vagy ismeretág körébe vágó irodalmi mű vagy forrásanyag (pl. folyóiratcikk, könyv, könyvrészlet, jogszabály, szabadalmi leírás, szabvány), továbbá gyakorlati célú, de általános értékű dokumentum (prospektus, gépleírás, használati utasítás stb.) fordítása, tekintet nélkül a többszörözött előállítás módjára (nyomdai, sokszorosított, mikroforma stb.).

A *bejelentési kötelezettség* tehát kiterjed bármely szakterületen megjelent mű fordítására (a műszaki és természettudományiakra éppúgy, mint a társadalomtudományiakra, a mezőgazdaságiakra vagy az orvostudományiakra).

Mégsem esik minden egyes fordítás bejelentési kötelezettség alá, hanem csak azok, amelyek közhasználatba vétele indokolt. A kivételek köre széles, így a bejelentési kötelezettség alól igen sok fordítás mentesül.

A bejelentési kötelezettség nem terjed ki:

- a szakszövegnek magyarul idegen nyelvre vagy valamely idegen nyelvről más idegen nyelvre való fordítására,
- bizalmas jellegű közleményekre,
- konkrét ügyekre vonatkozó hivatalos okiratokra,
- szakszövegek kivonatos vagy szemelvényes fordítására, könyvrészletek kivételével,
- tartalomjegyzékek, kivonatok (referátumok) fordítására,
- a fordításban előreláthatóan két szabvány gépelt oldalt meg nem haladó szövegekre,
- a napi sajtó cikkeinek fordítására, kivéve az elvi jelentőségű cikkeket,
- a Magyar Távirati Iroda és a napilapok szerkesztőségei által készített fordításokra.

A fordíttatók a bejelentésre kötelezett szakfordításokat, amelyeknek elkészítését tervbe vették, kötelesek 1954 óta az Országos Fordításnyilvántartásnak az erre a célra rendszeresített nyilvántartólapok egyikén a fordítás megkezdése előtt bejelenteni. Az Országos Fordításnyilvántartás 48 órán belül írásban értesíti a bejelentőket arról, hogy a tervezett fordítást valamely bejelentésre kötelezett szerv már korábban bejelentette-e vagy sem. Ha igen, az új bejelentő az anyagot nem fordíthatja le. (A Fordításnyilvántartás, ha már rendelkezésére áll a fordítás ún. kötelespéldánya, úgy annak leelőhelyét is közli.)

Lehetőség van azonban arra is, hogy a fordítató intézmény vagy vállalat illetékese előzetesen személyesen, telefonon vagy telexen kérjen arról felvilágosítást, hogy nincs-e már lefordítva a kívánt anyag. Ez csak felvilágosítás, ha fordíttatásra kerül a sor, a fordítási engedélyt a nyomtatványok egyikén be kell jelenteni.

Az Országos Fordításnyilvántartás az alábbi mennyiségű szóbeli vagy telex felvilágosítást adta:

1981		1982		1983	
szóbeli	telex	szóbeli	telex	szóbeli	telex
5660	1252	5960	2103	6340	1824

Amennyiben a bejelentés tárgyát képező anyagot még nem fordították le, úgy a bejelentőt – ugyancsak 48 órán belül és írásban – arról értesítik, hogy a fordítást nyilván tartásba vették, és az így kiadott ún. igazolás alapján a bejelentő a fordítást munkába adhatja. Ez azonban a bejelentőre azzal a kötelezettséggel jár, hogy az igazolás kézhezvételétől számított 30 napon belül a fordítást munkába kell adnia és a fordítást a bejelentési úrlapon az általa megjelölt időpontig el kell készíttetnie.

Ha a bejelentő a fordítást az igazolás kézhezvételétől számított 30 napon belül nem adja munkába, akkor elveszti a jogosultságát a fordításra és az "Igazolás" e határidők elteltével vissza kell küldenie.

Avégett, hogy a különböző fordítatók által elkészített fordításokból a második, a harmadik stb. igénylő, illetve az egyéb érdeklődők másolatot kaphassanak, a bejelentőnek az elkészült fordítás egy példányát (ún. kötelezpéldány) az MSZ 3964–78 számú országos szabvány alapján készült és a fordításnyilvántartás által a fordítási engedélyhez adott ún. fordítási fejlapp pontos kitöltésével a Fordításnyilvántartás számára meg kell küldenie.

A beérkezett kötelezpéldányokat az Országos Fordításnyilvántartás az azok megőrzésére és a használat biztosítására – gyűjtőköri profil szerint – az illetékes könyvtárnak adja át. (A műszaki-természettudományi és gazdasági tárgyúakat az Országos Műszaki Könyvtárnak, az egyéb tárgyúakat az illetékes könyvtári vagy információs intézménynek.) A fordítások kötelezpéldányait megőrző intézmények költségtérítés ellenében a fordításokról másolatot szolgáltatnak, ezenfelül pedig kötelesek könyvtárjukban lehetővé tenni a náluk őrzött szakfordítások közcélú felhasználását (helybeni olvasását).

A fordításnyilvántartás célja

Az alaprendelet két célt jelöl meg:

- a közcélú szakmai fordítómunka gazdaságos megszervezését;
- az elkészült fordítások közérdekű felhasználásának biztosítását.

Ez a két cél szorosan összefügg, hiszen mindkettő a fordítást felhasználó szakemberek érdekeit szolgálja. A fent ismertetett rendszerrel párhuzamos fordítások kiküszöbölhetők, gyakorlatilag az amúgy sem elégséges létszámú fordítógárda munkájának hatékonysága növelhető, ami együtt jár a fordítások elkészítési idejének csökkentésével.

Ez napjainkban talán még fontosabb szempont, mint bármikor korábban volt. Emellett jelentős a költségmegtakarítás is. (1981-ben 7 973; 1982-ben 6 655; 1983-ban 6 300 fordításbejelentést nem engedélyeztek, mert már előtte lefordították, ez népgazdasági szinten óvatos becslés szerint hozzávetőlegesen 14 millió Ft; 12 millió Ft illetve 11 millió Ft megtakarítást eredményezett.) Az pedig, hogy az érdeklődő az arra kijelölt könyvtárban azonnal elolvashatja a már kész fordítást, illetve arról másolatot kaphat, s nem kell rövidebb-hosszabb ideig a fordításra várnia, a fordítást felhasználó munkájának hatékonyságát növeli.

Áttekintés a fordításokról

A fordításbejelentések száma az elmúlt években a következők szerint alakult:

	1977	1981	1982	1983
Összes bejelentések száma	58 442	46 799	42 675	37 702
ebből: már lefordítva	10 118	7 973	6 655	6 300
engedélyezve	48 324	38 826	36 020	31 402

A szakfordítások legjelentősebb hányada a műszaki és természettudományok köréből kerül ki (mintegy 70%). Forrásuk szerint ezeknek legnagyobb hányadát folyóirat-cikkek 80%, az úgynevezett vállalati irodalom termékei (gépkönyvek, prospektusok, terv-, illetve gyártási dokumentációk) 7%, szabványok 4%, szabadalom 3%, konferenciaanyag 3%, könyv-könyvrészlet 2,5%, kutatási jelentések, nemzetközi szervezetek anyagai 0,5%-ot tesznek ki. Hazánkban a rendkívüli mértékben megnövekedett nemzetközi kapcsolatok és külkereskedelmi forgalom következtében megnőtt az idegen nyelvre készülő fordítások aránya is, magyar termékekkel kapcsolatos dokumentumok, gépleírások, szerződések stb. fordításával.

A műszaki és természettudományi tárgykörű fordításokon túlmenően számottevőek a mezőgazdaság, az orvostudomány körébe eső fordítások is, valamint – különösen az OFFI munkájában – az igazgatási, jogi és társadalomtudományi szövegek magyarra, illetve magyarról idegen nyelvre készülő fordításai.

A forrásnyelvek köre is jelentősen bővül. A múlt században a német, a francia és az angol képviselte jóformán a teljes szakirodalmat. Ma ezek együttes hányada a világ-irodalomnak még mindig 65%-át jelenti ugyan (angol kb. 37, német 20, francia 8%), de a tudomány és technika lényeges nyelveként sorakozik fel mellettük elsősorban az orosz, de számos egyéb nyelv is (olasz, japán, svéd, spanyol, lengyel, cseh, kínai stb.).

Az Országos Fordításnyilvántartáshoz beérkező fordítás bejelentések megoszlása nyelvek szerint:

német	35%
angol	30%
orosz	12%
francia	6%
cseh és szlovák	4%
olasz	3%

A fennmaradó 10%-on a lengyel, román, svéd, spanyol, szerb, bolgár, finn, japán, holland, dán, vietnami, kínai stb. nyelvek osztoznak.

Amik nehezítik a fordításnyilvántartást

A bejelentők és bejelentések adatainak ismeretében megállapítható, hogy a vonatkozó rendeletet és miniszteri utasítást nagyon sokan nem tartják be. Valószínű oka mindenekelőtt az, hogy a 33, illetve 26 évvel ezelőtt kiadott rendelet, illetve miniszteri utasítás feledésbe merült. Oka az is, hogy a különböző szintű könyvtárosoktatásban nem kap helyet ennek az országos szolgáltatásnak a megismertetése, de ha esetleg mégis szólnak róla az oktatók, nem hangsúlyozzák eléggé az országos fordításnyilvántartás társadalmi fontosságát. Sokan abban a tévhitben élnek, hogy az OMIKK-ban csak a műszaki-természettudományos fordítások nyilvántartása működik.

Okként jelentkezik még az egyéni vagy csoportérdeknek a társadalmi érdek elé helyezése is oly módon, hogy a fordítató személy vagy intézmény önos érdekből meg akarja akadályozni, hogy a fordítás nyújtotta információ más számára is könnyen és gyorsan hozzáférhető legyen, s ezért tudatosan nem jelentik be a tervezett fordítást.

Vannak olyan intézmények, vállalatok is, amelyek pusztán azért nem jelentik be tervezett fordításaikat, mert azt hiszik, hogy a kötelempéldányok szolgáltatása – amely kétségtelen, hogy minimális költségtöbbletet jelent a számukra – jogtalan anyagi előnyhöz juttatja az azokat őrző szakmai központokat. (Ez azonban nem igaz, mert a másolatok szolgáltatásakor csak a felmerült költségek számíthatók fel.)

Probléma még, hogy sem a szaporodó fordítással foglalkozó gazdasági munkaközösségek, sem az őket fordítással megbízó vállalatok, intézmények nem teljesítik bejelentési kötelezettségüket.

Okként szokták említeni azt is, hogy hosszadalmas a fordításbejelentés, lassú az átutalás. A tény ezzel szemben az, hogy az Országos Fordításnyilvántartás minden esetben betartja a 48 órás (2 munkanap) határidőt, ha az űrlap pontosan és hiánytalanul van kitöltve. Ellenkező esetben, éppen a bejelentő hibájából, (pontatlan bibliográfiai adatok stb.) valóban elhúzódik az engedélyezési eljárás, de ez nem a rendszer hibája.

Itt kell megemlíteni, hogy a pontatlan bibliográfiai adatok a nyilvántartási és felvételi munkálatokat is nagyon nehezítik.

A rendelet 7. szakasza úgy intézkedik, hogy a "rendelet megszegői ellen fegyelmi eljárásnak van helye", fontosabb, és főképp konkrétabb a 4. szakasz rendelkezése, miszerint a bejelentésre kötelezettek a fordítónak munkadíjat "csak abban az esetben fizethetnek ki, ha birtokukban van az Országos Fordításnyilvántartás igazolása" amelyet a "fordítási díj kifizetését igazoló iratok mellett kell megőrizni"; ezt azonban nem tartják be.

A legutóbbi időkben olyan hangokat lehet hallani, hogy a szakfordítások nyilvántartásának országos rendszere szükséges és helyes volt alapítása idejében és az azt követő években, de felesleges és helytelen ma, az azóta megváltozott gazdasági viszonyok között.

Ma nem lehet – úgy mond – indokolt egy költséges országos szervezet fenntartása csak azért, hogy pár millió Ft-ot megtakarítson a népgazdaságnak úgy, hogy közben akadályozza a szakfordítási munka zavartalan ellátását, mert így elveszítjük a réven, amit megtakarítunk a vámon.

A valóság ezzel szemben az, hogy a szakfordítások országos nyilvántartása ma időszerűbb mint valaha, és ha eddig nem valósítottuk volna meg, most lenne szükség a bevezetésére. A könyvtár- és információügyben előtérbe került együttműködésben a szakfordítások nyilvántartása és adatainak kölcsönös cseréje különös hangsúlyt kap.

A gazdaságossági érv mellett még csak annyit, hogy a nyilvántartó szervezet összes fenntartási (személyi és dologi) költsége nem haladja meg az évi 500 000 Ft-ot, szemben az évi kb. 12 millió Ft megtakarítással, amit a többszöri fordítás elkerülésével elérünk. (Ez az összeg megtöbbszöröződné, ha a vállalatok, intézmények, gazdasági munkaközösségek a bejelentési kötelezettségnek a rendelet értelmében eleget tennének.) Ez ugyan népgazdasági méretekben nem túl számottevő összeg – sok helyen bizonyára ennél nagyobb összegek ésszerű megtakarítását mulasztják el – de a takarékosásra törekvés időszakában ez sem mellőzhető.

De ami még ennél is fontosabb, hogy a rendszer eredményeképpen egy igen gazdag, a magyar népgazdaság fejlesztését, a kulturális, szellemi életet előmozdító, sok nyelven megjelent külföldi szakirodalom magyar nyelvű szövege a szakemberek rendelkezésére áll. (Csak az Országos Műszaki Könyvtárban kb. napi 100 fordítást kérnek ki helybenolvasásra, és évente 650 000 oldal fordításmásolatot szolgáltatnak.)

A fordításnyilvántartás fejlesztési iránya

A meglevő rendelkezések felülvizsgálatra szorulnak, meg kell kezdeni egy felfrissített rendelet kiadásának előkészületeit.

Meg kell erősíteni, illetve szankcionálni kell a most is érvényben levő utasítást, miszerint a bejelentésre kötelezettek a fordítónak munkadíjat csak abban az esetben fizethetnek ki, ha birtokukban van a Fordításnyilvántartás igazolása. Az igazolást a fordítási díj kifizetését igazoló iratok mellett kell megőrizni. Ezt ellenőrizni is kell.

Az elmúlt időszakban többször előfordult, hogy illetékes állami szervek visszaéléseket állapítottak meg a szakmai fordítások bejelentésére és a kötelespéldány szolgáltatására vonatkozó előírások be nem tartása tekintetében. A fentiek elkerülése végett szükséges a "Szolgálati használatra" minősített, valamint az idegen nyelvre történő fordítások bejelentése is.

Ezzel szemben a felgyorsult életempó megkívánja, hogy az Országos Fordításnyilvántartás 24 órán belül kiadja az engedélyeket, de az engedélykérőknek is 14 napon belül munkába kell adniok a fordítást.

A szakmai nyelv fejlődése, valamint a terminológiai fogalmak változása szükségessé teszi, hogy az Országos Fordításnyilvántartás gondozza is a fordításokat, a fordítások jó minősége és korszerűsége érdekében. Olyan minőségű és felszereltségű (táblázatok, grafikonok stb.) kötelespéldányokat kell az Országos Fordításnyilvántartásnak beküldeni, amely mikrofilmlapra is vehető.

A gazdálkodási szervek struktúraváltását követve szükséges, hogy a rendelet úgy intézkedjék, hogy *valamennyi szerv*, mely fordítást végeztet vagy végez, köteles legyen azt bejelenteni. A bejelentések csökkenéséből arra lehet következtetni, hogy a bejelentési

fegyelem fellazult, ezzel népgazdasági szinten több tízmillió forint kerül feleslegesen kidobásra.

A számítógép-alkalmazási lehetőségek bővülésével az Országos Fordításnyilvántartás egyes rutintevékenységeinek is számítógépes támogatást kell kapniuk. Az elképzelések szerint az OMIKK-ba telepített interaktív terminálok közvetítésével, a fordításra vonatkozó adatok központi adatbázisának felállításával kívánjuk megoldani a következő feladatokat:

- a fordítási engedélyek és a beérkező kötelességek adatainak vezetése,
- a fordításokra és másolatszolgáltatásra vonatkozó megrendelések nyilvántartása és teljesítésük nyomonkövetése,
- statisztikai feldolgozás.

Az Országos Fordításnyilvántartáshoz akár az OMIKK fordítási osztályáról, akár a külső bejelentőktől formanyomtatványon érkező bejelentések kezelése – a behasonlítás, engedélyezés és rendezett lerakás – az általános gépesítési törekvések dacára kézi művelet marad, ugyanis részben saját esettanulmányaink, részben a tárgyban kísérletező külföldi intézmények tapasztalatai azt mutatják, hogy a lefordítandó dokumentum bibliográfiai azonosító adatainak számítógépes tárolásán és összehasonlításán alapuló automatizált behasonlítás és engedélyezés nem lesz sem gyorsabb, sem olcsóbb, sem megbízhatóbb a kézi műveleteknél. Nem egyértelműen hasznosítható az engedélyezett fordítások bibliográfiai leírásának így létrejövő adatbázisa sem, mivel az azonosításhoz még elegendően pontos, de a későbbi felhasználásokhoz (pl. katalógusszerkesztés, kiadványelőállítás) már nem kielégítő, gyakran csonkított leíró adatokból épül fel. Emiatt a fordítás-alapnyilvántartás gépesítésétől – legalábbis egyelőre – eltekintünk. Gépesítéssel támogatjuk azonban az engedélyezéssel és a kötelességek adatkezelésével kapcsolatos ügyviteli munkát; regisztrálni fogjuk a kiadott engedélyek azonosítóját, a bejelentő intézmény és a valószínűsített határidő egyidejű feljegyzésével. Ebből automatikus határidő-figyelésre és a bejelentőknek kiküldendő felhívások automatikus kinyomtatására lesz lehetőség. A kötelességek beérkezése után pedig mód van a tárolás helyének jelzésére (azaz pl. a rak-tári jelzet, vagy – mikrofilmlapon történő tárolás esetén – a felvételt tartalmazó mikrofilmlap azonosítójának feljegyzésére), ami a fordításmásolat-szolgáltatás gépi támogatásának leglényegesebb adata lesz.

Az Országos Fordításnyilvántartás a fordításmásolatok kötelességek adatait a jövőben *mikrofilmlapon* kívánja tárolni. A cél, hogy a fordításmásolat mellett felvételre kerüljön az eredeti anyag is, mert a szolgáltatás úgy tökéletes, ha az ábrák, táblázatok, grafikonok stb. is azonnal adhatók.

A mikrofilmlapos tárolás a fordításmásolat-szolgáltatást nagymértékben felgyorsítja, pontosabbá és egyszerűbbé teszi és nem utolsósorban a költségei is csökkennek.

A mikrofilmezésnek egyéb előnyei is vannak. Például a fordításmásolatok nagy mennyiségének elhelyezése és a bennük levő információ visszakeresése jelenleg igen helyigényes (súlyos is) és nehézkes.

Külön gondot okoz a fordításmásolatok szállítása, illetve a megfelelő egységekhez való továbbítása. Gyakran előfordul, hogy nagy súlyú csomagot kell postán elszállítani.

Tetemes munkát okoz ezek csomagolása, postára történő szállítása és emellett komoly kiadást jelent a postaköltség is.

A fordításmásolatok különböző papírokra íródtak. Nemcsak a jó minőségű papírra, hanem a gyengébbre írt dokumentumokat is meg kell őrizni. A mikromásolatok tárolására használt korszerű filmek élettartama messze felülmúlja még a jó minőségűnek tartott legfinomabb papírokat is, melyek nem tudnak az együttesen ható fizikai, biológiai, vegyi és a használat okozta károknak ellenállni. Megnyugtató módon az egyedüli biztonságos védelmet a mikromásolás nyújtja. Gyakori, hogy a fordítással egyszerre több személy szeretne dolgozni vagy több személy akarja egyidőben használni ugyanazt az anyagot, megfelelő mennyiségű film készítésével biztosítani lehet, hogy ugyanazt az anyagot egyszerre többen is használják.

A dokumentum védelmét is jobban lehet biztosítani az eredeti – archív – filmet biztonságosan lehet őrizni, amelyről a mindig szükséges mennyiségű diazó másolat készülhet.

Felvetődik, mi történjék az eredeti papírformátumú fordítással. A megoldás lehetséges változatai:

- az eredetit a mikrofilmlap elkészítése után azonnal meg lehet semmisíteni,
- az eredetit csak a mikrofilmezést követő bizonyos idő eltelte után lehet megsemmisíteni,
- az eredetit a mikrofilm elkészülte után is tovább kell őrizni. Ez esetben esetleg az olvasók részére csak az utolsó három év fordításmásolatait kell papír alakban őrizni.

Végül a könyvtárosképzés és továbbképzés programjaiba is be kell iktatni a fordításnyilvántartás országos rendszerének, használatának oktatását, az intézmények feladatait és a szolgáltatások értékeit.

50 DOLLÁR KÉSEDELMI DÍJAT szedhet hátralékos olvasóitól a dallasi Városi Könyvtár. A városi tanács nehezen vállalkozott az intézkedés jóváhagyására, félve a népszerűtlenségtől. A könyvtárból azonban 600 000 könyv hiányzott, s 14 000 kölcsönző nem reagált semmiféle felszólításra. Most a szigor valóban hatott: 1984 elején csaknem háromszor annyian hozták vissza a rég lejárt könyveket és fizették ki a késedelmi díjat, mint 1983 megfelelő időszakában.

Library Journal. 1984. március 15.